

Gustaf Antell, žurnālists (Somija)

Kā nojaukt demokrātiju – ”Es domāju, šī valdība ienīst Eiropas Savienību”

Polijas eksperti apšaubā, vai “Likuma un taisnības” valdība jebkad varētu atteikties no varas. Sistēmiskais veids, kā tā nojauc institūcijas, apliecina šo ekspertu viedokli. Spēlīte gandrīz kopē to, ar kuru aizraujas arī Maskavā, Budapeštā un Ankarā.

Laikā, kad anti-demokrātijas mazākums strauji pieaug gandrīz katrā Eiropas valstī, ir vērts papētīt, kā autokrātiskas valdības strādā, lai nodrošinātu, ka tās var palikt pie varas ilgtermiņā.

Es izmantošu Poliju kā piemēru, jo tai ir valdība, kas sāk nojaukt institūcijas, kas izveidotas, lai aizsargātu demokrātiju. Šai valdībai gan arī vēl tāls ceļš ejams, pirms autokrātija tiks ieviesta.

Laika ietvars un soļu secība var mainīties dažādās valstīs, un visbiežāk šīs pārmaiņas politiski tiek paslēptas zem “jaunām iespējām”, lai nezaudētu plašo sabiedrības atbalstu. Tā kā kontrole pār informāciju un medijiem ir lielākais veicinātājs, ceļš uz autokrātiju iet caur medijiem.

Es neieslēgšu plašajā klusās propagandas un viltus ziņu jomā, kas skar Eiropu kopš trešās tūkstošgades sākuma, bet nav šaubu, ka jebkurš virziens autokrātijā var labi attīstīties tieši no dezinformācijas.

Es sākšu ar dienu, kad jauna, anti-demokrātiska valdība pārņēma varu valstī. Polijā, 2015. gada 25. oktobrī ar 37,6% balsu parlamenta vēlēšanās uzvarēja partija “Likums un taisnība” (LT). Uzvara deva LT 51% vietu Seimā.

Pēc mēneša jaunā valdība sāka strādāt.

Sabiedrisko mediju likumi

Nākamajā mēnesī, decembra pēdējās dienās, LT izveicīgi virzīja caur parlamentu jaunu mediju likumu. Būvētā likums sniedza valdībai iespēju kontrolēt sabiedriskos medijus – TV un radio, nosakot tos par nacionālajām kultūras institūcijām.

2016. gada 21. janvārī, pirms vēl Prezidents Andžejs Duda (arī no LT), parakstīja likumu, galvu ripošana bija sākusies. Daži no viņiem aizgāja vairāk vai mazāk brīvprātīgi –, piemēram, četri TVP direktori, bet lielākā daļa izjuta spiedienu iesniegt atlūgumu.

Kopš tā laika vairāk nekā 200 žurnālisti ir iesnieguši atlūgumus, bijuši spiesti tos iesniegt vai ir atlaisti no sabiedriskajiem medijiem.

Konstitucionālā tiesa

Vārda brīvību Polijā sargā Polijas konstitūcija, tāpēc pārveidot sabiedriskos medijus par propagandas kanāliem valdībai nebija viegli. Tā kā konstitūcijas maiņa ir laikietilpīga un var būt ar negatīvu iznākumu, tika izmantota otra labākā iespēja – varas pārņemšana Konstitucionālajā tiesā.

To LT valdība paveica jau 2015. gada 22. decembrī, mazāk nekā sešas nedēļas pēc apstiprināšanas. Parlaments pieņēma likumu, kas reorganizēja tiesas sastāvu, piecus jau esošus tiesnešus nomainot ar pieciem jauniem, valdības ieceltiem tiesnešiem. Balsošanas kārtība tiesā tika nomainīta, lai neviens no lēmumiem nevar tikt pieņemts bez valdības apstiprināto tiesnešu piekrišanas.

2017. gada vasara

2017. gada jūlijā uzbrukumi Polijas tiesu sistēmai turpinājās.

Valdība izvirzīja trīs dažādas likumdošanas iniciatīvas tiesu reformai:

1. Vispretrunīgākā dotu iespēju tieslietu ministram tiesības izspiest visus Augstākās tiesas tiesnešus no to amatiem un viņus aizstāt.
2. Valdība vēlējās dot parlamentam kontroli pār Nacionālo tieslietu padomi (KRS), kas ieceļ tiesnešus zemākās tiesās.
3. Pēdējais priekšlikums dotu parlamentam tiesības atlaist KRS locekļus un apstiprināt 22 no 25 tās locekļiem.

No šiem priekšlikumiem tikai otro prezidents parakstīja, un izmantoja savas veto tiesības pret tiem priekšlikumiem.

Sociālajā politikā – ģimene centrā

Kad LT valdība pārņēma varu, viņi nomainīja nosaukumu Darba un sociālās politikas ministrijai uz Ģimenes, darba un sociālās politikas ministriju. Valdība atbalstīs poļu ģimenes, tāpēc jāmaina nosaukums – teica premjers Szidlo.

Kopš tā laika ministrijas politika ir atbalstīt tradicionālās ģimenes, pret-aborta nostāju (tiesību akts, kas ierobežotu abortu līdz ļoti specifiskiem gadījumiem, netika virzīts tālāk pēc plašām demonstrācijām uz ielām) un nekāds patiesais progress, atvieglojot sievietes – māšu situāciju darba tirgū.

Šīs, protams, ir vērtībās balstītas politikas, kas pašas par sevi nav anti-demokrātiskas, bet tās ir nozīmīgas kā signāli, ka liberālās vērtības netiek pieņemtas.

Nevienu NVO ar ārvalstu finansējumu

NVO loma Rietumu pilsoniskajā sabiedrībā ir nenovērtējama. Arī nevalstiskās organizācijas un institūcijas ir daļa no definīcijas, kas ir pilsoniskā sabiedrība.

Jau 2016. gadā NVO brīdināja, ka Polijas valdība gatavo izmaiņas NVO finansēšanas likumos.

Valdība ir atklāti kritizējusi trīs organizāciju kategorijas, uzskatot tās par draudiem Polijas sabiedrībai un vērtībām:

1. Valdības finansētas organizācijas, kas sekmē opozīcijas partiju politisko mērķu sasniegšanu.
2. Organizācijas, kuras finansē ārvalstu valdības, bet kuras nepalīdz Polijas sabiedrībai. Īpašu uzmanību valdība pievērsa Norvēģijas grantiem un pieprasīja lielāku uzraudzību tam, kā Norvēģija finansē pilsonisko sabiedrību Polijā.
3. Starptautiskās un globālās organizācijas, kas, kā valdība uzskata, patiesībā strādā priekš ārvalstu valdībām, lai iejauktos Polijas neatkarībā.

Valdība izmantoja svaigi “nozagtos” sabiedriskos medijus, lai uzsāktu nepārtrauktu NVO apsūdzēšanas kampaņu. NVO eksperti reti tiek intervēti, un, kad tiek, viņi bieži ziņo, ka no konteksta tiek izņemti vārdi, vai arī izmantoti, lai norādītu uz nekompetenci vai “ļaundabīgo darbošanos”.

2017. gada oktobra sākumā prezidentam Andžejam Dudam tika pasniegti jauni likumi, kas reformētu visu pilsonisko sabiedrību. Likuma mērķis ir radīt centralizētu aģentūru, kas uzraudzītu visu Poli-

jā aktīvo NVO finansējumu. Aģentūra būtu premjera tiešā padotībā. Piekdien, 13. oktobrī, prezidents Duda parakstīja likumu, kas stājas spēkā tajā pašā brīdī.

Tagad apmēram 100 000 Polijas NVO ir pakļautas valdības kontrolei. Norvēģija ir brīdinājusi par savu grantu finansējumu iespējamu beigšanu.

Privāto mediju likumi

Polijas valdība plāno tālākās izmaiņas pašreizējā mediju likumā, kuras bija plānots pieņemt jau 2017. gada nogalē.

Izmaiņu fokuss ir par īpašuma daļām privātajos medijos Polijā – valdība vēlas ierobežot ārvalstu īpašumu daļu medijos. Īpaši izplatītas nacionālajos un reģionālajos medijos ir Vācijas un ASV īpašumdaļas, tāpēc tas var novest pie piespiedu daļu pārdošanas, piemēram, pircējiem, kas ir lojāli valdībai.

Izglītības sistēma noslēdz apli

2017. gada rudenī Izglītības ministrija piedāvāja reformēt augstākās izglītības sistēmu divos nozīmīgos veidos:

- 1) samazinot studentu skaitu augstskolās un paaugstinot izglītības līmeni tiem, kas saņem grādu;
- 2) īpaši samazinot institūcijas, kas piedāvā sociālās zinātnes, un augstāko izglītību vairāk fokusējot uz tehnoloģijām un dabas zinātnēm.

Valdība arī vēlējās lielāku nozīmi piešķirt profesionālajai izglītībai.

Šī jaunā likumdošanas iniciatīva bija mazāk pretrunīga kā tās kritiķi bija gaidījuši un neradīja tik lielu pretestību kā citas šajā rakstā minētās iniciatīvas.

Tomēr, ir spēcīgas balsis partijā, kas vēlētos drastiskākas pārmaiņas augstākajā izglītībā Polijā. Dažas NVO ir brīdinājušas, ka var notikt uzbrukums arī akadēmiskajai brīvībai, spiežot veikt augstskolās tikai primāros uz rezultātiem orientētos pētījumus.

Otrs satraucošs virziens ir skolu grāmatas, kur nepārprotami tiek sekmēti diskriminācija, dzimumu nevienlīdzība un nacionālisms. Visas šāda veida skolas grāmatas ir eksistējušas arī pirms pašreizējās valdības, tāpēc pāragri spriest, kāda nozīme būs jaunajai, izteikti konservatīvajai valdībai ilgtermiņā.

Polijas valdība nav unikāla

No demokrātijas skatupunkta, rodas dilemma, kad demokrātijas līdzekļi tiek izmantoti, lai novirzītu sabiedrību no pašas demokrātijas. Ir būtiski atcerēties, ka Polijas sabiedrībai ir tiesības balsot par partiju, kas savā dabā ir autokrātiska.

Galvenais ir jautājums, kādā mērā valdība ir godīga pret tās vērtībām un solījumiem, kas sniegti elektorātam – un, kādā mērā valdība lieto populismu, lai uzturētu mazas elites intereses, apmulļojot savus atbalstītājus.

Vai – no otras puses – vai motīviem ir nozīme, ja demokrātija tiek nojaukta Eiropas Savienības dalībvalstī?

Citāts virsrakstam ir no manas intervijas ar žurnālisti Kamilu Dabrovu (*Kamil Dąbrowa*), kas notika 2017. gada augustā – “Es domāju, ka valdība ienīst Eiropas Savienību.” Dabrova bija spiesta atkāpties no galvenās redaktora amata sabiedriskajā radio Viens (*Radiowa Jedynka*), tikai pāris dienas pēc tam, kad valdība pārņēma publiskā radio kontroli 2016. gada 1. janvārī. Tagad viņai notiek tiesvedība, bet ir mazas cerības, jo valdība ir pārņēmusi arī kontroli pār zemākās tiesas tiesnešu izvēli.

Raksts tapis projekta “More Democracy for More Europe” (Vairāk demokrātijas saliedētākai Eiropai) ietvaros. Projektu līdzfinansē Eiropas Savienības programma “Eiropa pilsoņiem”.

